

Po Černých myslivcích, těchto objektivních baladách a legendách horských, osamocených a uzavřených již látkově tvrdým svérázem svého světa citového a myšlenkového od našeho vývojového dneška, podává dnes Růžena Svobodová šest povídek, z nichž jest ti ihned jasno, že souvisí mnohem intimněji s jejím životem osobnostním než sbírka předchozí. V Černých myslivcích jako by stál čas a koupal v průhledných čistých a klidných vodách veliká epická gesta a typické postoje hlavních figur a herců; v Posvátném jaru kvasí mnohem více duševního dneška a sténá a lká, byť místy jen zalehlým echem, z jeho rozehvěle zmučené, temné a tápající písně. Sama látka Posvátného jara jest mnohem křehčí, tmavší, záhadnější než průsvitný epický mramor Černých myslivců; jest mnohem méně účelem sama sobě a svým plastickým možností a mnohem více mediem, které nese a sděluje rozehvělení snů a nadějí, úzkostí a smutků básnířčiných. Černí myslivci jsou cele opsáni zákonnými a rytmickými osudy elementárních lidských vášní a srdcí; v Posvátném jare stojíš nejednou na vratší půdě duševního snu a duševní reflexe, na půdě posud ne zcela ztuhlé, z níž vedle teplých a laskavých pramenů a hustých trsů kypivé vegetace vyšlehují ještě občas mučivé plamínky subjektivního hoře a subjektivní melancholie. Není třeba ani krásného motto ze Stefana George, abys pochopil, že Posvátné jaro nese poselství básnířčiny duše — komu? Mladé generaci, příštím časům, schopným přijmouti plastické zárodky a počítí z nich. Již to, že nejrozměrnější práce této sbírky, „Povodeň“, vypisuje zápas mladé statečné dívčí duše s temným démonismem smyslného podvědomí, mluví zcela jasně, že Posvátné jaro jest boj o „krásný životní

zázrak“, o radost a pokoj duše a jejich posvěcující úděl v životním osudu lidském. Posvátné jaro jest „odkaz“ ve smyslu Goethově: kniha kulturní naděje, kniha obětí jasným bohům, kniha světla, které nespadá ovšem s nebes, nýbrž prýští mučivým dějem z nitra lidského, jak se překonává, váže, poutá a harmonisuje v krásný zákonný útvar, odosobený od osobní malosti a vykoupený z egoických béd a strázní.

Hned první číslo sbírky, „Povídka o pozorném milenci“, preludium nové knihy, v němž zároveň doznívá látkově i formově cyklus Černých myslivců, jest velepíseň odříkání a sebepřekonání v lásce a láskou. Dětině věrný mileneček Michael Bělobor, vyvolil si nejlepší část: vytříbil srdce své v nejjemnější nástroj, kterým postihuje krásu unikající všem ostatním, zachoval se mladým až do stáří a vytvořil ze sebe dokonalé dílo rytířské noblesy a oddanosti. Nevyšlovená these, že osud jest jen syrová, hrubá látka, z níž vyvádí teprve duše lidská zdařené nebo nezdařené dílo, jest thematem, na něž jest komponována tato skladba mravního osvobození; a málokdy i ve větších literaturách byla tato fuga domyšlena důsledněji než zde v krásné a vnitřním smyslem bohaté scéně XVI. kapitoly, v níž Bělobor maří si dobrovolně možnost štěstí založeného na všem jiném, než jest nejpřísnější niterná poctivost a pravdivost.

Práce tato jest také typická představitelka právě bohatě prokreslené a úžasně jemně zvažené a scelené povídky Růženy Svobodové, která znamená vyvrcholení české povídkové tradice. Všecky hlavní figury jsou zachyceny — to jest třeba nejprve vytknouti — ve vrcholných dramatických momentech, v dějích obtížených vnitřním smyslem, kdy co nejvíce vnitřního světla je zalévá a odráží se pak i od tváří jich partnerů; Svobodová nemaluje lokálními barvami, nýbrž rozpoutává vždy celý orchestr komplementárních tónů a budí tak jedinečnou ilusi životní plnosti a životního bohatství. Michael Bělobor na příklad vystupuje jen v těchto hlavních a významných scénách: na prvním dostaveníčku, kdy nesmělého a pomateného ironisuje povýšená Myrta; v rozhodné setkané po pohřbu, kdy si odnáší přísné odmítnutí; v osudnější ještě a rozhodnější ještě cestě za Myrtou v alpském lese; v konečné návštěvě Myrtině v rodném městě. Týž motiv vrací se po druhé a po třetí, ale obohacený o celé uplynulé hoře, obtížený o celou plnost zvolna zrajícího času, roz-

278 rylvný a mučivě důsledný jako nenávratný tok zmařených let, hrozivý jako rytmický oblouk osudového mostu.

Síla a vtíravost básnické vise Růženy Svobodové jest v tom, že má široké zorné pole a neztrácí ani na chvíli z pozoru žádné ze svých figur; prokresluje jednu druhou a váže a uzákoňuje neustále jednu druhou, třebaš nebyla právě na scéně. Jest to opravdová polyfonie a vyplývá z ní vyšší a jemnější organisace celková, než bylo tomu u autorů starších. Slovo, které řekl Hebbel o svých figurách, může opakovat i Růžena Svobodová: zná každou z nich úplně od raného dětství, a víc — zpřítomňuje si ji neustále ve všech typických situacích; řekl bych, že obeplula každou svou hlavní figuru a zvážíla tak její volumen. Na každé rozhodné situaci spolupracuje soubor všech sil, jimiž zalidnila autorka svou práci; sama příroda, která bývá jinde jen temnou kulisou nebo osudovým repoussoi-rem, jest zde zlidštělá, ochočená, zkultivovaná — souzní jako komposiční činitel, který vědomě odráží a stupňuje pocity nebo afekty té které figury. Jen tímto způsobem bylo možno docílití toho jedinečného celkového zvuku, který nese povídky Růženy Svobodové a zvedá je jako vody loď; toho posledního jemného melancholického poprášku, který leží nad nimi jako hudební přísvit a povznáší je do sféry zároveň i znicí i mlčící; té celkové intonace, která si podmaňuje čtenáře od prvních taktů, aby jej pustila až na poslední stránce.

Tato zvláštní melancholie z plynoucího času a otíraného i spalovaného života, která jest, jak vědí znatelé, vlastním básnickým ostnem každé dobré prózy, tvoří atmosféru i všech ostatních povídek sebraných v tomto svazku, „Proserpinky“ jako „Věrné paní“, „Povodně“ jako „Pokojného domu“. Všude jde o proces uvědomování životního, který jest nutně bolestný; o kypivý var teplých jevů nad temnou a studenou propastí; o hasnutí, plynutí a mizení. Jedině forma a její kázeň a vůle k formě a její kázní i u hlavních figur může a dovede přenést přes mučivost těchto životních dějů, která by byla jinak nesnesitelná; tato pasivní inspirace životní může býti užitečná, jen slouží-li, a slouží, jen je-li vázána v mocná ohniska a překonávána a těsnána energickými formami volními. Tyto vody ženou básnické mlýny jen tehdy, jsou-li sevřeny v pevné břehy. Odtud to, že růst mravní vůle stává se samým komposičním motivem v nejrozměrnější práci této sbírky, v „Povodni“. Ale s jakou

279 opravdovou uměleckou delikátností a takřka náladovou spontánností jest tento motiv vyvozen z varu a kypění bolestných sil podvědomých, ze sváru temných kouzel a svodů smyslových! Teprve uvědomí-li si náležitě, jaké tu bylo nebezpečí pro autora menší síly tvárné, oceníš plně klasicky básnický a intuíční pochod, kterým bylo zde překonáno a obepluto. Temné, omamně démonické kouzlo Dona Juana jest v této povídce nakonec přemoženo světlým kouzlem jiného, ušlechtilějšího muže. Ale jaký vinutý a plný zátočin a labyrintů jest tento proces! Jak protkaný bolestnými peripetiemi, jak odstíněný a složitý, jak melodický, řekl bych, bez každé abstraktní a racionelní schematičnosti! Jaké víry a propasti tají i ušlechtilá duše mladé ženy, jaké závratě a mdloby — jak jest to zde všecko napověděno v této Daniele! Jak vývoj životní odhaluje jí její povahu v jejím osudě a jak ji tím udivuje nad sebou samou, to jest kus krásného tvůrčího umění prozatérského. Málokdy byla vyzpívána báseň mládí tak uctivě a bojácně před jeho mysteriem, málokdy nesla intuice básníka tak v sám střed a samo jádro životní tísně a úzkosti, jímž jest právě mládí. Jak významně jest řečeno v rozhodné dramatické srážce Jana Polacha s jeho zrazenou milenkou o Daniele: „Stála tu ve své drsné, odlišné, mračné, duseovské kráse a přemýšlela usilovně. Dvě rýhy objevily se mezi jejím obočím, dvě rodinné, přísné, zamýšlené rýhy.“ Jak v této palladické hlavě jest napovězena celá dědičnost, celý duševní ráz a habitus Danielin, její těžkomyslný a přemítavý charakter, který zvítězí posléze, byť ne snadno, nad methodickou lehkomyšlností a nevázaností Polachovou!

Poslední číslo knihy pí Svobodové „Pokojný dům“ jest nejharmoničtější, místy idylická báseň mladého krásného dětství. Bylo pěkně řečeno, že se zde Růžena Svobodová přiblížila nejvíce Boženě Němcové. Idyla může být žánr stejně průměrný jako povýšený, pohodlný jako obtížný, záporný jako kladný — všecko podle toho, na jakých předpokladech stojí, kam tíhne, co překonává. V tomto případě jsou předpoklady její přímo tragické; zde jest to poslední a výsledná harmonie, které se dosahuje po mukách, utrpeních, hoří a zklamání; zde jest to čistotná hradba a zeď proti surovému světu; zde jest to laskavý a kladný sen obrozeného, pozorně vedeného a šlechtěného mladého lidství. Autorka stupňovala zde své umění vcítiti a vmyslití se ve vegetativnou duši dět-

280 skou, ženskou, zvířecí, rostlinnou v intuici a sympatii až pohádkovou; a harmonické soužití s člověkem, zvířetem, rostlinou v starém uzavřeném rodinném útvaru jest zde budováno jako umělecké dílo s toužou úzkostlivou pozorností a zodpovědností, jaké vnáší Michael provazník do své oddané lásky k přemetné a dvojité Myrtě a jež uctívá jako nejvážnější činitele duchové obrody. Viděti běžné funkce všedního denního domácího života velce, vytušiti v nich odvěký rytmus a obřadný smysl, zachvěti se nad vznikem duševního života v člověku i ve zvířeti, obejít se bez každého vnějškového triku a narkotika — hle, tu jest kus kladného umění, o něž jest dnes taková nouze.

Ráje a utopie

281

Ve Světové knihovně vyšla nedávno proslulá Utopia Tomáše Mora v překladě p. Jiřího Foustky a s pěkným úvodem prof. Břetislava Foustky. Reformní socialistický sen anglického politika a státníka z šestnáctého století jest poučná četba. Jest to první ideální obraz státu na základech demokratické rovnosti a majetkového komunismu a jsou v něm místa, kdy máš dojem, jako bys četl ne knihu starou skoro čtyři sta let, nýbrž dílo psané pro dnešek autorem dnešním. Od problému nezaměstnanosti až do otázky prohlídky ženichů a nevěst není snad ničeho z toho, o čem se dnes debatuje a pře, čeho nebylo by se dotčeno v této knížce psané učeným humanistou anglickým. Prof. Foustka ukazuje pěkně ve svém úvodním článku, jak tato snaha po reformě a pokroku stává se během doby čímsi pozitivním, s čím musí počítati i věda i praxe politická; jak idealistické postuláty nejsou pouhými chimérami, nýbrž samou konstitutivní vlastností lidské bytosti a samým podstatným vývojovým činitelem. Nevím, nepřeceňuje-li prof. Břetislav Foustka sílu tohoto činitele; ale že člověku jest vlastní sen o lepší úpravě bytí jednotlivcova i hromadného a že najdou se vždycky lidé, kteří za tímto snem půjdou nejen drahami fantasmie, ale i činu, o tom není pochyby. Sen byl a jest veliký kvas duševní, mocná ostruha, která hnala lidstvo do vrchů, jež by bez něho nebyly nikdy ztečeny. Míním sen každé formy, sen v nejširším slova smyslu: od snu ryze fantastického až do snu jako konstrukce logické a jako projevu organizačních sil lidských.

Lidstvo jest si stále věrné: Ráj za sebou, Ráj před sebou, tak vleče se jako soumar po tvrdé, kamenité a zprahlé cestě. Cesty neubývá a vedra také ne — spíše naopak: jak pokračuje vývoj a množí se životní potřeby